

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ
І СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ
ОДИНИЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сергеев Андрій

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Анотація

В статті проаналізовані особливості обґрунтування вибору критеріїв і системи показателів розвитку фізичної культури і спорту в адміністративно-територіальній одиниці в Україні. С позиції ресурсного підходу розглянуті показателі для визначення потреби регіону в фізкультурно-спортивних спорудах за видами, забезпечують мінімальну рухову активність населення. Автор зауважує, що підхід до оцінки рівня забезпеченості населення ресурсами, який використовується в даний час, не дає повного уявлення про дійсний рівень забезпеченості населення спорудами і кадрами, що суттєво обмежує можливості органів управління в корекції та обґрунтуванні пріоритетних напрямків розвитку фізичної культури і спорту. Це вказує на необхідність розробки підходу до оцінки рівня забезпеченості населення, що займається фізичною культурою і спортом, ресурсами. Представлений підхід до визначення забезпеченості населення фізкультурно-спортивними спорудами і тренерами-пре-

подавателями характеризується спрямованістю на інтереси населення, що займається фізичною культурою і спортом, і дозволяє визначити надлишок або дефіцит ресурсів галузі і обґрунтувати напрямки розвитку фізичної культури і спорту в регіоні. Представлений алгоритм розрахунку забезпеченості населення, що займається фізичною культурою і спортом, ресурсами.

Ключевые слова: фізична культура, спорт, управління в сфері фізичної культури і спорту.

Annotation

The article analyzes the peculiarities of the substantiation of the choice of criteria and system of indicators of development of physical culture and sports in the administrative-territorial unit in Ukraine. From the standpoint of the resource approach, indicators are considered for determining the region's needs in physical culture and sports facilities according to the types that provide the minimum motor activity of the population. The author notes that the approach to assessing the level of availability of the population by resources currently used does not give a complete picture of the cur-

rent level of population provision by buildings and personnel, which significantly limits the authorities' ability to adjust and justify the priority directions of development of physical culture and sports. This indicates the need to develop an approach to assessing the level of security of the population engaged in physical education and sports, resources. The proposed approach to determining the population's athletic facilities and coaches-teachers differs in targeting the interests of the population engaged in physical education and sports, and allows to determine the surplus or lack of resources of the industry and to substantiate the directions of development of physical culture and sports in the region. The algorithm of calculation of the provision of the population engaged in physical culture and sports, resources is proposed.

Key words: physical culture, sport, management in the field of physical culture and sports.

Постановка проблеми. Розвиток фізичної культури і спорту в Україні повинен стати одним із пріоритетних напрямків соціальної політики держави. У нинішніх умовах фізкультурно-спортивні послуги – важливий фактор фізичного й духовного розвитку людини, зміцнення здоров'я нації, профілактики захворювань, формування людського капіталу, продовження творчого довголіття, активної організації відпочинку населення [5]. Водночас протягом останніх десятиріч в країні спостерігаються низькі показники здоров'я й фізичного розвитку дітей і молоді, тривалості життя населення [4]. Особливу тривогу викликає стан здоров'я працюючого населення, що обумовлене низьким рівнем реальних доходів, поширеністю шкідливих звичок, сучасною економічною кризою [6, 7]. Це потребує вирішення комплексу соціальних і економічних проблем у сфері фізичної культури й спорту (ФКіС).

Водночас висока значимість фізкультурно-спортивних послуг у рішенні проблем суспільного здоров'я, розвитку людського потенціалу при переході до ринкової економіки вимагає вирішення завдань з їхнього активного розвитку в усіх адміністративно-територіальних одиницях країни. При цьому важлива як оцінка фактичного стану розвитку ФКіС в межах територій, так і пошук та застосування сучасних механізмів управлінського впливу з метою забезпечення довгострокового розвитку фізкультурно-спортивного руху на місцях.

Враховуючи таку неоднозначність питання, спробуємо розглянути проблему обґрунтування вибору критеріїв і системи показників розвитку фізичної культури і спорту в адміністративно-територіальній одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть проблема вдосконалення системи державного

управління фізичною культурою і спортом стала об'єктом уваги багатьох вітчизняних учених різних галузей знань, у працях яких висвітлено теоретичні та практичні аспекти цієї актуальної проблеми.

Питання досягнення збалансованої та оптимальної організаційної структури системи державного управління фізичною культурою і спортом, механізми та теоретико-методологічні основи державного управління галуззю фізичної культури і спорту розглядали такі вчені, як С.А. Архипова, І.Л. Гасюк, В.М. Гузар, Ю.І. Довгенько, М.В. Дутчак, В.Л. Жуков, В.Є. Куделко, Ю.П. Мічуда, М.О. Олійник, В.М. Платонов, Ю.М. Шкретій та ін.

Мета дослідження – аналіз вибору критеріїв і системи показників розвитку фізичної культури і спорту в адміністративно-територіальній одиниці в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі управління фізичною культурою і спортом виникає необхідність виявлення критеріїв і розробки системи показників, які дозволяють відслідковувати тенденції розвитку галузі та оцінювати ефективність діяльності регіональних управлінських структур, до компетенції яких входять питання фізичної культури і спорту.

Розробка системи показників стосовно галузі фізичної культури і спорту пов'язана з цілою низкою труднощів, зокрема, з відсутністю кількісної оцінки окремих показників. Тим часом, їх використання в практиці регіонального управління дозволяє визначати проблемні зони у розвитку галузі та здійснювати коригування напрямків її розвитку з метою забезпечення ефективного управління галуззю.

Більшість дослідників дотримується позиції, що система показників повинна відображати мету і завдання розвитку галузі, при цьому кінцева мета управління фізичною культурою і спортом

виступає як критерій ефективності реалізації програми. Однак сам по собі критерій не дає достатньої інформації про оцінку явищ, які відбуваються в процесі управління. Необхідна міра критерію, тобто показник даної якості.

Як показав аналіз, розвиток фізичної культури і спорту визначається двома основними чинниками – фінансовою забезпеченістю населення, яке займається фізичною культурою і спортом, та місцевими ресурсами. Одним із важливих показників є матеріальні та трудові ресурси, оскільки саме цей показник відображає кінцеву мету державного управління розвитком фізичної культури і спорту в регіоні (рис. 1).

В наш час розрахунки нормативної потреби регіону у фізкультурно-спортивних спорудах здійснюються з урахуванням даних їх пропускнуої спроможності на основі соціальних нормативів, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Для визначення потреби регіону у фізкультурно-спортивних спорудах за видами, що забезпечують мінімальну рухову активність населення, використовуються такі показники:

- норматив одночасної пропускнуої спроможності споруд (1,9 тис. осіб на 10000 населення),
- фактична одночасна пропускнуа спроможність споруд;
- чисельність населення регіону.

Рівень забезпеченості населення регіону спорудами визначається процентним співвідношенням значення фактичної одноразової здатності споруд до нормативного значення показника конкретного регіону.

Нормативна потреба регіону в тренера-викладачах розраховується на основі соціальних стандартів – 26 тренерів-викладачів на 10000 населення.

Рівень забезпеченості населення регіону тренерами-викладачами визначається процентним

Рис. 1. Алгоритм розрахунку забезпеченості населення, яке займається фізичною культурою і спортом, ресурсами

співвідношенням фактичного значення до нормативного.

Таким чином, у практиці регіонального управління рівень забезпеченості населення ресурсами досі оцінюється в розрахунку на чисельність всього населення регіону. Цей підхід був би обґрунтований у разі високої чисельності населення, що займається фізичною культурою і спортом, – як за радянських часів. Проте за оцінками соціологів, тільки 15% наших співгромадян регулярно займаються фізичною культурою і спортом [3]. Отже, підхід до оцінки рівня забезпеченості населення ресурсами, що використовується в наш час, не дає повного уявлення про дійсний рівень забезпеченості населення спорудами і кадрами, що істотно обмежує можливості органів управління в коректуванні та обґрунтуванні пріоритетних напрямів розвитку фізичної культури і

спорту. Це вказує на необхідність розробки підходу до оцінки рівня забезпеченості населення, яке займається фізичною культурою і спортом, ресурсами. Запропонований підхід до визначення забезпеченості населення фізкультурно-спортивними спорудами та тренерами-викладачами відрізняється націленістю на інтереси населення, яке займається фізичною культурою і спортом, і дозволяє визначити надлишок або недолік ресурсів галузі і обґрунтувати напрями розвитку фізичної культури і спорту в регіоні. Поетапна схема запропонованого підходу – алгоритм розрахунку забезпеченості населення, що займається фізичною культурою і спортом, ресурсами представлений на рис. 1 [2, с.24-25].

Тривалість робочого часу для тренерів-викладачів встановлюється виходячи зі скороченої тривалості робочого часу не біль-

ше 36 годин в тиждень. Також передбачається норма годин викладацької роботи за ставку заробітної плати (нормована частина педагогічної роботи, тобто перша половина дня) – 18-20 годин на тиждень.

Обсяг навчального навантаження (педагогічної роботи) працівників визначається виходячи з кількості годин за навчальним планом і навчальними програмами.

Для розрахунку забезпеченості населення тренерами-викладачами у сфері фізичної культури і спорту використовуються дані статистичної звітності, тарифно-кваліфікаційні характеристики праці тренера-викладача (з урахуванням середньої наповнюваності груп на різних періодах навчання населення, яке займається фізичною культурою і спортом, і максимального обсягу навчально-тренувальної роботи).

Забезпеченість населення тренерами-викладачами в конкретному виді фізкультурно-спортивної організації розраховується за формулою:

$$p = Pf / (Pn \times 100), \quad (1)$$

де: Pf / фактичне навантаження тренерів-викладачів фізичної культури і спорту в конкретній групі організацій, ос.;

Pn – нормативне навантаження тренерів-викладачів фізичної культури і спорту в конкретній групі організацій, осіб.

Якщо $p < 100$, то спостерігається надлишок фізкультурно-спортивних споруд, якщо $p \geq 100$ – недолік.

Фактичне навантаження тренерів-викладачів фізичної культури і спорту розраховується на основі даних статистичної звітності за формулою [7]:

$$Pf = R/j, \quad (2)$$

де: R – чисельність населення, що займається фізичною культурою і спортом в конкретних організаціях, осіб;

j – кількість тренерів-викладачів в конкретних організаціях, осіб.

Таблиця 1

Показники розвитку фізичної культури і спорту в Дніпропетровській області

Дані технічного забезпечення галузі у Дніпропетровській області	2016 р	2017 р.
Стадіони з трибунами на 1500 місць	81	80
Спортивні зали площею не менше 162 кв.м	1233	1234
Площинні спортивні споруди	5099	5176
Приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять	1412	1439
у т.ч. з тренажерним обладнанням	589	590
Кількість лижних баз	1	1
Кількість стрільбищ, тирів, стрілецьких стендів	394	394
Плавальні басейни	51	52
Інші спортивні споруди	37	38
Охоплення населення фіз.оздоровчою та спорт. роботою, тис. ос.	658,4	652,2
у т.ч. дітей	350,5	329,7

Нормативне завантаження тренерів-викладачів фізичної культури і спорту розраховується на основі даних статистичної звітності за формулою [7]:

$$P_n = \sum_{j=1}^n G_j \times H_j, \quad (3)$$

кількість тренерів-викладачів в конкретних організаціях,

де: G – кількість груп j -го тренера-викладача, од.;

H – середня наповнюваність групи j -го тренера-викладача, ос.;

j – кількість тренерів-викладачів в конкретних організаціях, ос.

Після розрахунку забезпеченості населення тренерами-викладачами в конкретному виді фізкультурно-спортивної організації можна виявити їх надлишок або недолік в регіоні.

Розрахунок забезпеченості населення фізкультурно-спортивними спорудами проводиться таким чином.

У разі виявлення надлишку тренерів-викладачів здійснюємо розрахунок резерву залучення населення (R_r) до занять фізкультурою за формулою:

$$R_r = j \times 120, \quad (4)$$

У разі виявлення нестачі тре-

нерів-викладачів здійснюємо розрахунок додаткової потреби у фахівцях у сфері фізичної культури та спорту за видами фізкультурно-спортивних організацій.

Додаткова потреба у фахівцях у сфері фізичної культури та спорту за видами фізкультурно-спортивних організацій може бути розрахована за формулою:

$$\sum P = P_{zy} + P_{zs} + P_v + P_o + P_m + P, \quad (5)$$

де P – додаткова потреба тренерів-викладачів фізичної культури і спорту,

P_{zy} – недолік тренерів-викладачів фізичної культури і спорту в загальноосвітніх установах,

P_{zs} – недолік тренерів-викладачів фізичної культури в спорті у закладах спеціальної середньої освіти,

P_v – недолік тренерів-викладачів фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах,

P_o – недолік тренерів-викладачів фізичної культури і спорту на підприємствах і в організаціях,

P_m – недолік тренерів-викладачів фізичної культури і спорту за місцем проживання,

P_s – недолік тренерів-виклада-

чів фізичної культури і спорту за видами спорту.

Одним із базових показників, що характеризують рівень завантаження фізкультурно-спортивних споруд, є денна потужність [1]:

$$M = (E \times L \times C) / T, \quad (6)$$

де M – денна потужність фізкультурно-спортивної споруди (максимальне завантаження споруди), ос. в день;

E – одночасна пропускна спроможність фізкультурно-спортивної споруди, ос.;

L – тривалість роботи фізкультурно-спортивної споруди, годин в день;

T – тривалість разового заняття, годин;

C – кількість фізкультурно-спортивних споруд даного виду.

Перетворимо формулу (5) у формулу для розрахунку максимального завантаження фізкультурно-спортивних споруд:

$$ZM = \sum_{i=1}^n E_i \times T_i \times t_i, \quad (7)$$

де: Z_m – максимальне завантаження спортивних споруд, люд. на рік;

E_i – одночасна пропускна спроможність i -го виду спортивної споруди, ос.;

T_i – річна тривалість роботи i -го виду спортивної споруди, днів;

t_i – денна тривалість роботи i -го виду спортивної споруди, годин;

n – кількість фізкультурно-спортивних споруд даного виду, од.

Для цілей регіонального управління фізкультурно-спортивні споруди класифікуються за функціональним призначенням на: спортивні зали, площинні споруди, басейни, лижні бази, споруди для стрілецьких видів спорту. Розрахунок нестачі (надлишку) фізкультурно-спортивних споруд в регіоні слід здійснювати в розрізі зазначених видів.

Фактичне завантаження фізкультурно-спортивних споруд слід оцінювати з урахуванням чисельності осіб, що займаються на різних етапах підготовки:

$$Zf = \sum_{i=1}^n R_k g_k N_k, \quad (8)$$

Диференційована система показників розвитку фізичної культури і спорту в регіоні

Учасники	Інтереси	Показник
Органи управління	Залучення населення до занять ФКС	Ступінь виконання бюджету, виділеного на ФКС Фактичні витрати на ФКС 1 мешканця А-ТО Кількість спортивних споруд (од.) та їх одночасна пропускна здатність (ос.) за видами Кількість відремонтованих спортивних споруд (од.) Кількісне збільшення кадрів у різних фкс. організаціях, осіб Кількість інформаційного матеріалу про здоровий спосіб життя
Фізкультурно-спортивні організації	Створення умов для занять ФКС	Кількість тренерів-викладачів, які мають вищу кваліфікацію, та їх частка в загальній кількості (%) Кількість проведених спортивно-масових заходів, од. Кількість учасників фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів, ос. Кількість організацій, що беруть участь у реалізації програми, од.
Населення	Якість і доступність ФКС послуг	Чисельність жителів області, які регулярно займаються ФКС, ос. Чисельність осіб, які займаються у спортивних школах та їх частка в загальній кількості (%)

де: Z_f – фактичне завантаження фізкультурно-спортивних споруд, люд, в рік;

R – кількість осіб, які займаються k -тим видом спорту на i -ій спортивній споруді, ос.;

g – тривалість одного тренування k -тим видом спорту (з урахуванням етапу підготовки), год.

N – кількість тренувань на рік по k -тому виду спорту (з урахуванням етапу підготовки), од.;

k – кількість видів спорту, од.

Забезпеченість населення, яке займається фізичною культурою і спортом, фізкультурно-спортивними спорудами розраховується за формулою:

$$Z = (Z_f / Z_m) \times 100, \quad (9)$$

де: Z_f – фактичне завантаження спортивних споруд, люд. на рік; Z_m – максимальне завантаження спортивних споруд, люд. на рік.

Якщо $Z < 100$, то спостерігається надлишок тренерів-викладачів,

$Z \geq 100$ – недолік.

Після виявлення забезпеченості населення, яке займається фізичною культурою і спортом, фізкультурно-спортивними спорудами можна визначити їх над-

лишок або дефіцит. У разі виявлення надлишку необхідно встановити резерв залучення чисельності населення (R_r) для занять фізичною культурою і спортом за формулою:

$$R_r = R / Z, \quad (10)$$

Для підвищення якості фізкультурно-спортивних послуг необхідно до додаткової чисельності населення, яке займається фізичною культурою і спортом, залучити тренерів-викладачів. Їх кількість розраховується за формулою:

$$j = R_r / 120, \quad (11)$$

Запропонований підхід дозволяє оцінювати забезпеченість спортивними спорудами та фахівцями в розрахунок на чисельність населення, яке займається фізичною культурою і спортом, і дозволяє точніше визначити реальну забезпеченість населення регіону, яке займається фізичною культурою і спортом, ресурсами, виявити їх надлишок або дефіцит і на цій основі забезпечити ефективний управлінський вплив.

Представлена оцінка критерію розвитку фізичної культури і спорту в регіоні має бути доповнена аналізом показників розви-

тку галузі, що дозволяє узгодити конкретні заходи із завданнями програми розвитку фізичної культури і спорту (табл. 1).

Система показників переводить програму розвитку фізичної культури та спорту в систему чітко поставлених цільових настанов, спрямованих на певні інтереси учасників процесу управління.

Для вироблення управлінського впливу названі показники були об'єднані в групи за ознакою «відображення інтересів учасників процесу управління»;

– показники, що відображають інтереси органів управління у сфері фізичної культури і спорту;

– показники, що відображають інтереси діяльність фізкультурно-спортивних організацій;

– показники, що відображають інтереси населення щодо фізичної культури і спорту (табл. 2).

Представлене угруповання показників необхідно для забезпечення збалансованого процесу формування програми розвитку фізичної культури і спорту з урахуванням відповідності інтересам кожного учасника процесу управління.

Використання запропонованої

системи показників дозволить приймати обґрунтовані рішення щодо реалізації програмних заходів, націлених на інтереси певних учасників процесу управління, на основі проведення порівняльних оціночних процедур, а також контролювати ефективність виконання програмних заходів за рівнем досягнення запланованих цільових показників.

Таким чином, критерієм розвитку фізичної культури і спорту в регіоні є забезпеченість населення, яке займається фізичною культурою і спортом, матеріальними та трудовими ресурсами – фізкультурно-спортивними спорудами та фахівцями фізичної культури і спорту. Запропонована диференційована система показників відображає інтереси учасників процесу управління в галузі фізичної культури і спорту, що дозволяє виробляти ефективні управлінські впливи за рахунок цілеспрямованого управлінського впливу з реалізації інтересів учасників процесу управління і більш

повного їх відображення в програмних заходах.

Література

1. Архипова С.А. Оценка обеспеченности населения, занимающегося физической культурой и спортом, ресурсами / С.А. Архипова // Физическая культура и спорт: проблемы и перспективы развития: материалы IV Международной научно-практической конференции. – Тула: изд-во ТулГУ, 2008. – С.11-14.
2. Архипова С.А. Влияние внутренних факторов на развитие физической культуры и спорта / С.А. Архипова // Физическая культура и спорт студенческой молодежи в современных условиях: проблемы и перспективы развития: материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Тула: изд-во ТулГУ, 2005. – С. 24-25.
3. Відмовки для ледачих. Що заважає займатися фізичною культурою: Режим доступу: <http://www.rivnist.in.ua/news/2015/08/11/10573>
4. Жданов І. Дорожня карта реформ у сфері фізичної культури та спорту / Ігор Жданов // Електронний ресурс: Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/16627>
5. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 № 1320-р. : Режим доступу: <http://www.dsmsu.gov.ua>
6. Основні причини високого рівня смертності в Україні : http://razumkov.org.ua/files/news_project/Prichinysmertnostivukraini UKR.pdf
7. Приступа Є. Спорт в Україні може консолідувати націю / Є. Приступа// Електронний ресурс: Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal

